

Jan Geuskens

Meervoudige studie-opdracht Witte Dorp

Inleiding

Medio 1985 heeft de gemeente Rotterdam samen met de bewoners van het Witte Dorp gekozen voor sloop van het huidige en nieuwbouw voor het toekomstige Witte Dorp.

Het huidige Witte Dorp is gebouwd als semi-permanent woningcomplex met een gedachte levensduur van 25 jaar. De woningen zijn niet onderheid maar gebouwd op betonplaten. In de jaren '77/'78 is een groot aantal woningen gerenoveerd. Een 140-tal werd samengevoegd tot 70 woningen, badkamers en nieuwe keukens zijn aangebracht. Sedert deze ingreep is de bouwtechnische kwaliteit van de woningen in versnelde mate verslechterd. De gewichtstoename bracht alras verzakking, scheurvorming en scheefstand. De vochtproblemen namen zienderogen toe. Een tweede renovatie, nog geen tien jaar na de eerste, leverde financieel onoverkomelijke problemen op. Vanuit deze optiek bleek sloop het enige alternatief.

Een tweede belangrijk element in de besluitvorming rond de sloop van de sociale problematiek. De hechte bewonersgemeenschap is reeds jaren gehuisvest in te kleine, kwalitatief volstrekt onvoldoende woningen. De unanieme eis van de bewoners om in hun eigen Witte Dorp te willen blijven wonen in woningen die voldoen aan de eisen van deze tijd, betekende de keuze voor de sloopvariant.

Op deze wijze hebben bewoners en gemeente, ieder vanuit hun eigen optiek, gekozen voor de sloop van het Witte dorp. Een keuze die opschudding veroorzaakte.

"Het Witte Dorp in Oud-Mathenesse van Oud is niet te vervangen. Rotterdam zal ook niet proberen zijn creatie in het Nieuwe Witte Dorp na te maken. Wij streven naar een architectuur die past in deze tijd, die past bij de lokatie met haar bijzondere culturele historie, maar die bovenal de bewoners evenveel woongeluk kan bieden als het Oude Witte Dorp hen in zijn goede tijd heeft gebracht!"¹ Aldus eindigt wethouder stadsvernieuwing Pim Vermeulen zijn schriftelijke reactie naar degenen die bezwaar aantekenden tegen de sloopplannen. In de reactie ligt het uitgangspunt besloten waarmee het planteam het Witte Dorp aan het werk is gegaan: het ontwikkelen van een nieuwbouwplan van bijzondere kwaliteit in samenspraak met de bewoners. Vanuit deze ingangspositie is het planteam gestart met de eerste en wellicht belangrijkste fase van het planvormingsproces: de architectenselectie.

Meervoudige studie-opdracht als sluitstuk van de architectenselectie. Het vraagstuk van de architectenselectie is uitgebreid aan de orde geweest. Het intensieve inspraakproces, de beladenheid van de lokatie en de complexiteit van de te stellen opgave gaven daartoe aanleiding. De selectie van een architect kan op meerdere wijzen plaatsvinden². In het geval van het Witte Dorp is gekozen voor een

selectie in twee rondes.

In de eerste ronde zijn door de projectcoördinator acht architecten voorgesteld aan het planteam. daartoe waren criteria vastgesteld. Als meest belangrijke kunnen worden genoemd, omgaan met inspraak en stedenbouwkundige en architectonische kwaliteit. Er is gezocht naar architecten met verschillende ontwerpvoorstellen. Van de acht bestond de verwachting dat zij een bijzonder plan voor het Nieuwe Witte Dorp zouden kunnen presenteren.

Het voltallige planteam heeft in een tweedaagse rondreis door het land deze acht architecten bezocht en, indien mogelijk, gerealiseerde projecten bekeken. Deze exercitie heeft geleid tot de keuze van drie architecten. Bureau de Nijl, bureau Paul de Ley en bureau Dobbelaar/de Kovel/de Vroom zijn uitgenodigd deel te nemen aan de tweede ronde, de meervoudige studie-opdracht Witte Dorp.

Er is een aantal redenen aan te geven waarom voor het Witte Dorp als tweede ronde van de architectenselectie een meervoudige studie-opdracht is uitgeschreven³. Als eerste reden wordt in het programmaboekje aangegeven dat het planteam beoogt inzicht te krijgen in de mogelijkheden om met overwegend laagbouw eengezinswoningen binnen de woningwetsektor in hoge dichtheid een te faseren plan te ontwikkelen⁴. Een tweede reden wordt gevonden in de verwachting dat met een meervoudige studie-opdracht een mogelijkheid wordt gecreëerd om vanuit verschillende opvattingen nieuwe ideeën voor laagbouw in de stad te verwerven. Daarmee zou het resultaat een toegevoegde waarde aan de oplossing van het vraagstuk van de compacte laagbouw kunnen opleveren. In de derde plaats wordt met de meervoudige studie-opdracht beoogd een samenhangend nieuw plan te kunnen presenteren aan de bewoners van het Witte Dorp. Het uiteindelijk geformuleerde programma van eisen geeft de ruimte om verschillende oplossingen voor de ontwerpogave aan te dragen. Hiermee wordt de mogelijkheid geboden om een keuze te maken uit verschillende ideeën voor het dorp.

Een vierde reden wordt gevonden in het feit dat het een nieuwbouw opgave voor het Witte Dorp betreft. Vanuit de hypotheek van het verleden vereist het planvormingsproces een extra inzet. Deze inzet is voor een belangrijk gedeelte nodig bij het kiezen van een hoofdropzet voor het Nieuwe Dorp en bij de keuze van de architect. Door deze keuzen aan elkaar te koppelen en er extra gewicht aan toe te kennen is een weg gevonden om de hypotheek af te lossen. Om de meervoudige studie-opdracht inderdaad te kunnen laten slagen is het van belang om een zorgvuldig en helder programma van eisen aan de architecten mee te geven. Bovendien dient vooraf duidelijkheid te bestaan betreffende de wijze van beoordeling en de manier waarop de uiteindelijke keuze wordt gemaakt.

1. Brief wethouder stadsvernieuwing P. V. Vermeulen dd. 11-9-1985
2. Oudshoorn D. en Thoolen T.: 5 Plannen voor het hergebruik van de gemeentelijke Ontsmettingsdienst in Rotterdam; in Oase 1986/12; pag. 20-21
3. Idem, pag. 21
4. Projectgroep Witte Dorp: Programma meervoudige studie-opdracht Witte Dorp maart 1986; pag. 5

Het programma van eisen

In het Plan van Aanpak Witte Dorp⁵ wordt een aantal eisen geformuleerd in algemene termen. De uitwerking van deze eisen en de invulling van een aantal randvoorwaarden hebben geleid tot het verrichten van een uitgebreid vooronderzoek⁶. Daarbij is aan de hand van een drietal hoofdthema's ingegaan op een aantal mogelijke oplossingen.

Met betrekking tot de structuur van het Nieuwe Witte Dorp is middels een drietal varianten (terugbouwen, 'ietsjes' anders, totaal anders) duidelijk gemaakt wat de samenhang tussen stedenbouw en woningtype inhoudt. In het gedeelte tussen Aakstraat en Damloperplein zijn diverse alternatieven uitgewerkt. Op deze wijze is getracht een aantal nadere eisen te destilleren met betrekking tot het nieuwe dorp als geheel. Een tweede thema was de woning zelf. Daarbij kwam in het onderzoek, naast het formuleren van de gewenste oppervlakten, met name het vraagstuk van het woningtype aan de orde. In het huidige Witte Dorp wordt het brede ondiepe type hogelijk gewaardeerd. De hernieuwde keuze voor dit type wekte dan ook geen verbazing. Als aanvullende eis werd het plaatsen van de berging aan de straatzijde geformuleerd. Dit als gevolg van de eis dat de binnenterreinen volstrekt privéterrein dienden te zijn. Ook geen achterpad dus om de bergingen te kunnen bereiken.

Als derde thema is het vraagstuk van de ouderen aan de orde geweest. Het Witte Dorp kent een hoog percentage ouderen; ouderen die reeds sinds jaar en dag in het dorp woonachtig zijn. In het plan van aanpak is als eis geformuleerd dat de ouderen in één keer naar de nieuwbouw kunnen verhuizen. Om aan deze eis te voldoen is ruimte buiten het huidige Witte Dorp noodzakelijk. Deze ruimte werd gevonden in de groenstrook ten Zuiden van de Aakstraat en door de toevoeging van het Robbeneiland aan het plangebied. Een aantal ouderen bleek geen bezwaar te hebben tegen het wonen in een flatje. Deze twee elementen maakten het mogelijk om in overwegend laagbouw het oude aantal woningen in het nieuwe dorp te realiseren.

De discussie over deze drie thema's en drie varianten is afgesloten met een enquête. De resultaten hiervan zijn in een Grote Bewonersvergadering besproken. Op deze avond is de grondlegger voor het uiteindelijke programma van eisen vastgelegd. Met betrekking tot de eisen aan de woning moet gesteld worden dat deze nauwkeurig waren geformuleerd. De herkenning tot het meest direct en aansprekende gedeelte van het programma, de woning, is voor de bewoners daarmee duidelijk. Met betrekking tot de nieuwe stedenbouwkundige structuur, het nieuwe dorp, waren de eisen aanzienlijk minder stringent geformuleerd. Bij de bewoners werd het beeld van het Nieuwe Witte Dorp sterk gerelateerd aan het bestaande Dorp. Dat een totaal andere structuur tot de mogelijkheden behoorde, werd onderkend. Het was echter duidelijk dat de voorkeur daar niet naar uitging. Door op een dergelijke manier om te gaan met het samenstellen van het programma van eisen heeft het programma een duidelijke rol gekregen in de bewustwording van eisen en mogelijkheden voor de nieuwbouw bij de Witte Dorpers. Tevens kan deze fase worden beschouwd als het begin van het veranderingsproces in het denken van de Witte Dorpers over hun nieuwe dorp.

Het heldere en inzichtelijke programma van eisen was een noodzakelijke voorwaarde om de meer-voudige studie-opdracht te kunnen laten slagen. De kwantitatieve beoordeling wordt immers

ondergeschikt aan de beoordeling van de kwalitatieve aspecten. Daarmee is het mogelijk geworden de plannen op hun kwaliteiten onderling te vergelijken en een echte keuze te maken.

De keuze van een plan

Alle belangrijke keuzes dienen door de bewoners zelf te worden genomen.⁷ Zo ook de keuze van het winnende plan en dus de winnende architect. De concretisering van dit uitgangspunt heeft op een unieke en bijzondere wijze plaatsgevonden. Door een werkgroep van het planteam Witte Dorp, aangevuld met F. J. van Gool, zijn de drie ingeleverde plannen beoordeeld echter zonder dat een voorkeur of een rangorde is uitgesproken. De bevindingen zijn neergelegd in een bewonersboekje. Voor de bewoners was dit boekje de eerste kennismaking met de plannen. Een dag na de verspreiding van de boekjes begon "De Ontknoping". De originele plannen waren drie dagen te bezichtigen. Vragen van bewoners werden ter plekke door leden van de Actiegroep en aanwezige ambtenaren beantwoord. Als afsluiting van deze informatievoorziening zijn twee Grote Buurtvergaderingen gehouden.

De climax, de uiteindelijke keuze, vond plaats door middel van een stemming. Op alle huisnummers was naast het bewonersboekje een oproepformulier voor de stemming bezorgd. Tegen inlevering van het oproepformulier kregen de bewoners een stemformulier. Met leden van de gemeenteraad als leden van het stembureau en de wethouder stadsvernieuwing als voorzitter verliep deze stemming zeer officieel.

In de dagen voorafgaande aan de stemming werd duidelijk dat de keuze zou vallen of op het plan Damloperplein of op het plan J. J. P. Nieuw. Het plan onder motto 'A' vond bij de bewoners geen waardering. Zij relateerden het beeld van dit plan aan een weliswaar nieuw, maar wederom senu-permanent dorp, hetgeen haaks stond op de verwachting van het Nieuwe Witte Dorp. De bewoners vertaalden dit negatieve beeld onverbiddelijk naar de stemming toe: 2 stemmen.

Veel waardering bestond er voor de beide andere plannen. Opmerkelijk gezien het feit dat deze plannen vielen binnen de categorie 'totaal anders' de variant die tijdens het vooronderzoek slecht scoorde. Het gepresenteerde beeld van beide plannen bleek echter zeer overtuigend. Met slechts 5 stemmen verschil, 93 om 88, werd het plan Damloperplein van Paul de Ley gekozen. Wellicht was dit plan voor de bewoners iets toegankelijker.

Tenslotte

Wat rest is de vraag of met de gekozen uitgebreide architectenselectie het beoogde resultaat is bereikt. Binnen het spanningsveld van intensieve inspraak en het streven naar een bijzondere stedenbouwkundige en architectonische kwaliteit is het mogelijk gebleken een procedure te volgen waarbij beide elementen in voldoende mate en op het juiste moment aan bod zijn gekomen. Als resultaat ligt er een goed plan.

Vol goede moed werkt het planteam Witte Dorp door aan de nadere uitwerking.

Dick Bosch.